PRO·tukipiste

28.9.2018
Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
K 6/2018 vp

Asia:

Pro-tukipiste ry:n lausunto Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle; ihmiskauppaa koskeva jakso (suositukset 7-9)

Kiitämme mahdollisuudesta lausua ihmiskaupan uhrien asemaa käsittelevästä Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksen jaksosta. Tämä lausunto käsittelee Yhdenvertaisuusvaltuutetun ja Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin (HEUNI) selvitykseen (jatkossa TEAS-selvitys) perustuvaa Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksen ihmiskaupan uhrien auttamista koskevaa jaksoa. Pro-tukipiste katsoo, että ihmiskaupan uhrien aseman parantaminen vaatii kehittämistä ja Yhdenvertaisuusvaltuutetun suosituksissa on puututtu mielestämme keskeisimpiin ihmiskaupan vastaisen toiminnan kehittämistä vaativiin osa-alueisiin ja siksi niitä on helppo tukea.

Pro-tukipisteen lausunto perustuu lähes 30 vuoden ruohonjuuritason auttamis- ja tukityössä kertyneeseen asiantuntemukseen. Tarjoamme matalan kynnyksen sosiaali- ja terveyspalveluita seksi- ja erotiikka-aloilla toimiville ihmisille sekä ihmiskaupparikoksen uhreille sekä tekee vaikuttamistyötä kohderyhmiemme aseman ja oikeuksien edistämiseksi. Kohtaamme työssämme erityisesti seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksiin tapahtuvan ihmiskaupan uhreja, mutta osa asiakkaistamme on kokenut rikolliseen toimintaan pakottamista, avioliittokontekstissa tapahtuvaa hyväksikäyttöä sekä työperäistä ihmiskauppaa eri aloilla. Vuonna 2017 palveluissamme oli 24 henkilön oman kertomuksen perusteella ihmiskaupan uhriksi tunnistettua ihmistä.

Järjestölähtöinen työ on merkittävä osa ihmiskaupan uhrien tunnistamista ja tukemista. Järjestöihin kertyvän ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen liittyvän tiedon keräämiseksi Pro-tukipiste ylläpitää tilastointia järjestöjen ensivaiheen tunnistamistyöstä, eli järjestötyössä tunnistetuista ihmiskaupan uhreista (jatkossa ”järjestötilasto”). Tiedonkeruu toteutetaan siten, että siinä ei ole henkilöä identifioivaa tietoa. Tilastotietoa kerrytetään yhteistyössä niin sanottujen Neliapila-järjestöjen, Monika-Naiset liitto ry:n, Pakolaisneuvonnan ja Rikosuhripäivystyksen kanssa. Systemaattisen tiedonkeruun kautta täydennämme suomalaisen ihmiskauppailmiön kokonaiskuvaa tuottamalla tietoa niistä tapauksista, jotka eivät tule viranomaisten tietoon tai jotka kokevat järjestöt turvallisimmaksi reitiksi viranomaisavun ja suojelun piiriin.

Keskitymme lausunnossamme neljään pääteemaan: 1) ihmiskaupparikoksen uhrien ohjautumiseen auttamisjärjestelmään, 2) ihmiskaupan uhrien saamiin palveluihin ja käytännön auttamistyön vahvistamiseen, 3) auttamisen kytkeytymiseen rikosprosessiin ja oleskelulupien kehittämiseen ja 4) ihmiskaupparikoksiin erikoistuneen esitutkintayksikön perustamiseen.

1. Uhrien tunnistaminen ja ohjautuminen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään on ollut valikoitunutta

Yleisellä tasolla haluamme kiinnittää huomiota siihen, että ihmiskauppaa ja sen eri muotoja tunnistetaan Suomessa yhä sattumanvaraisesti. Ihmiskaupparikoksiin liittyy erilaisia hyväksikäytön muotoja, joiden välillä on merkittäviä eroja sen suhteen, kuinka todennäköisesti rikoksen uhrit tulevat tunnistetuiksi. Valtioneuvoston tilaaman TEAS-selvityksen mukaan **auttamisjärjestelmään ohjautuu erityisesti turvapaikanhakijataustaisia ihmiskaupan uhreja**, joiden kokema hyväksikäyttö on tapahtunut Suomen ulkopuolella. Näistä uhreista suuri osa on kokenut seksuaalista hyväksikäyttöä ennen Suomeen tuloaan. Lisäksi **Suomessa tunnistetaan työperäistä ihmiskauppaa** ja joitakin avioliittoon pakottamistapauksia. **Suomessa tapahtuvaa seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksiin tapahtuvaa ihmiskauppaa puolestaan tunnistetaan vähäisesti.** Nämä uhrit eivät tule tunnistetuiksi viranomaisten työssä eikä heitä juuri ohjaudu ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

TEAS-selvityksessä todettiin myös, että viranomaisavun ulkopuolelle voimassa olevan lainsäädännön ja sen soveltamiskäytännön vuoksi jäävien henkilöiden pääsy avun piiriin on yhteiskunnallisesti tärkeää. Järjestöt nostettiin esiin luottamusta uhrien ja viranomaisten välille rakentavina toimijoina. Järjestöjen toimintaedellytysten vahvistaminen nostettiin esiin keinona saada viranomaisavun ulkopuolelle jäävien henkilöiden hyväksikäyttö loppumaan sekä ehkäisemään heidän uudelleenuhriutumistaan.

Yleisimmät Pro-tukipisteen tietoon tulevat ihmiskaupparikokseen liittyvät hyväksikäytön muodot ovat prostituutioon pakottaminen ja muunlainen seksuaalinen hyväksikäyttö. Pro-tukipisteen vuoden 2018 aikana kohtaamista ihmiskaupan uhreista valtaosa ei ole hakeutunut viranomaisavun piiriin. Tunnistamistamme 13 ihmiskaupan uhrista yksikään ei antanut lupaa tehdä esitystä auttamisjärjestelmään ja vain neljä päätti tehdä rikosilmoituksen. Pro-tukipisteen tunnistamat ihmiskaupan uhrit kertoivat kokeneensa prostituutioon pakottamista (8) ja muuta seksuaalista hyväksikäyttöä (5), työvoiman hyväksikäyttöä (2), avioliittoon pakottamista (1) sekä rikolliseen toimintaan pakottamista (3). Tunnistetut ihmiskaupan uhrit olivat taustoiltaan suomen kansalaisia (2), muita EU-kansalaisia (5) ja 6 henkilöä oli EU:n ulkopuolelta. Pro-tukipisteen asiakkaiden kohdalla viranomaisavun ulkopuolelle jäämisen syyt liittyvät rakenteellisiin tekijöihin. Yleisimpinä esteinä mainittiin pelko seurauksista (5), epäluottamus viranomaisia kohtaan (4) ja epäusko, että olisi turvassa (4).

Se, etteivät Suomessa seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneet ihmiskaupan uhrit usein ohjaudu ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään tai poliisin tietoon, johtuu arviomme mukaan sekä tunnistamiseen liittyvästä osaamisvajeesta ja asenteista että uhrien yhteiskunnallisesta ja

oikeudellisesta asemasta. Pro-tukipisteen kokemuksen mukaan erityisesti epävarmuus uhrille itselleen tai tämän läheisille koituvista seurauksista, pelko maasta poistamisesta, velkataakka sekä yleinen huono-osaisuus ja näköalattomuus tulevaisuuden mahdollisuuksien suhteen nostavat uhrien kynnystä avun hakemiseen ja hyväksikäytöstä irrottautumiseen. Kohtaamamme ihmiset eivät useinkaan luota siihen, että suomalaisilla viranomaisilla olisi mahdollisuus suojella heitä tekijöiden kostolta – erityisesti jos uhrin omaiset oleskelevat Suomen ulkopuolella.

Järjestötilasto[1] kertoo siitä, että järjestöt tunnistavat työssään merkittävästi enemmän ihmiskaupan uhreja, kuin mitä viranomaisten tietoon päätyy. Tätä piiloon jäävien uhrien tilannetta koskevaa tietoa tulee jatkossa hyödyntää siten, että nykyisellään **viranomaisavun ulkopuolelle jäävien uhrien asemaa voitaisiin parantaa madaltamalla avun hakemiseen liittyviä kynnyksiä.** Lisäksi haavoittuvassa asemassa olevia kohtaavien ammatillista työtä tekevien **järjestöjen toimintaedellytyksiä tulee vahvistaa kuitenkin siten, että järjestölähtöisen toiminnan edellytykset säilyvät.** Tämä lisäisi yhteiskunnallista turvallisuutta ja osallisuutta.

Ihmiskaupan uhrien tunnistamisvalmiudet ovat kehittyneet Suomessa viime vuosien aikana, kun ihmiskaupasta ja uhrien auttamisesta on järjestetty koulutuksia viranomaisille ja järjestöille. Lisääntyneestä koulutuksesta huolimatta sekä tarve hahmottaa oma rooli osana auttamisen, tutkinnan ja oleskeluoikeuden kokonaisuutta että käytännön toimintaohjeistusten tarve eri puolilla Suomea on saamamme palautteen mukaan suuri. Pro-tukipiste on kouluttanut myös seksi- ja erotiikka-aloilla työskenteleviä ja muihin marginalisoituihin ryhmiin lukeutuvia ihmisiä tunnistamaan

[1] Pro-tukipisteen ylläpitämä järjestötilaston mukaan viimeisen kahdeksan kuukauden aikana (1.2.–27.9.2018) Neliapila-järjestöissä on kohdattu 50 mahdollista ihmiskaupparikoksen uhria, joista alle puolet (21) on hakeutunut auttamisjärjestelmään ja samoin alle puolet (19) on halunnut tehdä rikosilmoituksen. Näistä ensivaiheessa tunnistetuista ihmiskaupan uhreista 37 on joutunut rikoksen uhriksi Suomessa. Nämä ihmiset ovat kertomansa perusteella joutuneet työvoiman hyväksikäytön uhriksi (18), joutuneet seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joko pakotettuna prostituutioon (13) tai kokeneet muuta seksuaalista hyväksikäyttöä (14), joutuneet pakkoavioliiton uhriksi (15), joutuneet pakotetuiksi rikolliseen toimintaan (5). Osa on kokenut monimuotoista hyväksikäyttöä. Suuri osa näistä ihmisistä siis joko kieltäytyi viemästä asiaa eteenpäin viranomaisille tai jäi harkitsemaan, kuinka edetä tilanteessaan. Syiksi sille, etteivät tunnistetut uhrit halunneet viedä asiaa eteenpäin oli ilmaistu pelko seurauksista (58 %), epäluottamus viranomaisia kohtaan (29 %), halu unohtaa koko asia (29 %), epäusko että olisi turvassa (25 %) sekä viiden vastaajan kohdalla tarve suojella epäiltyä (21 %).

ihmiskauppaa ja hyväksikäyttöä omissa yhteisöissään. Tämän niin sanotun vertaistunnistamisen ja yhteisötason ihmiskaupan vastaisen työn tukeminen on tärkeää, sillä suuri osa esimerkiksi järjestöistä ja uskonnollisista yhteisöistä apua hakeneista ihmiskaupan uhreista on löytänyt tiensä avun piiriin vertaisasemassa olevan ihmisen tai yhteisön tukemana.

2. **Auttamisen tulee perustua avun ja tuen tarpeeseen. Käytännön työn tueksi tulee saada ihmiskaupan uhrien auttamista koskeva soveltamisohje pikaisesti.**

Pro-tukipiste tukee Yhdenvertaisuusvaltuutetun suositusta, että

- **ihmiskaupan uhrien auttamista koskevaa lainsäädäntöä kehitetään. Auttamistoimien järjestäminen tulee kytkeä rakenteisiin, joissa vaativaa sosiaali- ja terveydenhuollon työtä kehitetään sekä toiminnallisesti että lainsäädännöllisesti.**
- **ihmiskaupan uhrien yhdenvertaisuus sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttäjinä tulee varmistaa palveluiden yhteneväisillä, substanssiin perustuvilla ohjaus- ja valvontarakenteilla.**
- **kannatamme suositusta kuntakorvausmenettelyn helpottamiseksi.**
- **sosiaali- ja terveysministeriö antaa pikaisesti ohjeen ihmiskaupan uhreja koskevan lainsäädännön soveltamisesta ja tämän lainsäädännön suhteesta sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevaan muuhun lainsäädäntöön.**

Ihmiskaupan uhrien auttamistoimien järjestäminen on jaettu uhrin kotikuntastatuksen mukaan auttamisjärjestelmän, kuntien ja vastaanottokeskusten vastuulle. **Auttamisjärjestelmä** vastaa auttamistoimien järjestämisestä **siirtolaistaustaisille uhreille, joilla ei ole kotikuntaa**. **Kunnat** ovat vastuussa niiden **ihmiskaupan uhrien, joilla on kotikunta**, auttamistoimien järjestämisestä. **Vastaanottokeskukset** vastaavat **turvapaikanhakijataustaisten ihmiskaupan uhrien** palvelujen järjestämisestä yhdessä auttamisjärjestelmän kanssa. Ihmiskaupan uhrien auttamisesta säädetään laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (ns. vastaanottolaki). Sosiaali- ja terveydenhuollon alojen lainsäädäntö koskee heitä sosiaali- ja terveyspalveluiden saajina. Turvapaikanhakijoiden oikeus palveluihin syntyy vastaanottolain § 25-26 perusteella, joissa viitataan sosiaalihuoltolain lisäksi tiettyihin terveydenhuolto- ja erikoissairaanhoitolain mukaisiin palveluihin sekä ”muihin terveyspalveluihin” ammattihenkilön arvioidessa ne välttämättömiksi. Alaikäiset turvapaikanhakijat ovat oikeutettuja palveluihin samoin perustein kuin kuntalaiset. Siirtolaistaustaisilla henkilöillä, joilla ei ole kotikuntaa, on oikeus vähintään perustuslain takaamaan toimeentuloon ja huolenpitoon.

Kahden hallinnonalan, eli sosiaali- ja terveysministeriön ja sisäministeriön, lainsäädäntöjen soveltaminen uhrien auttamistyössä on ollut ongelmallista. Kunnissa ei tunneta tai osata soveltaa vastaanottolakia ja esimerkiksi vastaanottokeskuksissa on ongelmallista toteuttaa sosiaalihuollon alan lainsäädännön velvoitteita. **Vastaanottokeskuksilla ja useimmilla kunnilla ei ole ohjeistusta eikä vakiintuneita käytäntöjä yhteistyöhön auttamisjärjestelmän kanssa niin, että ihmiskaupan uhrien**

auttaminen toteutuisi asiakkaan kannalta parhaalla tavalla. Tiedon ja ohjeistusten puute sekä vaikeasti hallittava kahden eri hallinnonalan lainsäädäntö vaikeuttavat ihmiskaupan uhrien auttamista. Kahden eri hallintorakenteen yhdistyminen muodostuu ongelmalliseksi erityisesti toiminnan ohjauksen ja valvonnan osalta. Tulkintatavasta riippuen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetut lait ja yleiset periaatteet eivät käytännössä sovellu täysimääräisesti ihmiskaupan uhrien auttamiseen silloin, kun se tapahtuu vastaanottolain, eli sisäministeriön alaisen lainsäädännön puitteissa. Uhrien auttamista koskevaa lainsäädäntöä on siis selkeytettävä. Mielestämme auttamiseen liittyvän kehittämisen päävastuu tulee olla sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden osalta substanssiministeriöllä eli sosiaali- ja terveysministeriöllä, ei sisäministeriöllä.

Ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön kehittämistyön rinnalla on Suomessa toteutettu muutoksia sosiaalista turvallisuutta ja hyvinvointia edistävien palvelujen sääntelyssä. Keskeisenä uudistuksena on vuonna 2015 voimaan tullut sosiaalihuoltolaki, joka siirsi palvelujen painopistettä erityispalveluista yleispalveluihin niin, että yleisen palvelujärjestelmän tulee olla mahdollisimman sopiva kaikille palvelujen käyttäjille.

Pro-tukipisteen asiakastyöstä syntyneen käsityksen mukaan sosiaalihuoltolain uudistuksessa esiin nostetut asiat ovat niitä tekijöitä, jotka mahdollistavat myös yhteiskunnallisessa marginaaliasemassa olevien, kuten ihmiskaupan uhrien, pääsyn julkispalvelujen piiriin niiltä osin, kuin heillä on siihen oikeus. Uudistetussa sosiaalihuoltolaissa haavoittuvassa asemassa olevien pääsy laadukkaiden asiakaslähtöisten palvelujen piiriin varmistetaan monialaisessa viranomaisyhteistyössä. Tilapäisen avun lisäksi asiakkaalla on oikeus ammattihenkilön toteuttamaan laaja-alaiseen palvelutarpeen arvioon ja siihen vastaaviin palveluihin. Asiakkaiden oikeusturvaa on vahvistettu. Tuen tarpeeseen ei esimerkiksi voida lain mukaan jättää vastaamatta sillä perusteella, ettei asiakas sovellu tiettyyn kunnassa tarjolla olevaan palveluun tai ettei palvelua ole saatavilla. Erityistä tukea tarvitsevien itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen kiinnitetään erityistä huomiota. Sekä sosiaalihuoltolaki että asiakkaan asemaa ja oikeuksia turvaava lainsäädäntö korostavat henkilön itsemääräämisoikeuden, yksityisyydensuojan ja osallisuuden toteutumista niin, että hänen on aina saatava riittävä ja ymmärrettävä selvitys erilaisista asiaansa koskevista vaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista. Sosiaalihuoltolain mukaan palveluiden käyttäjillä on oikeus nimettyyn omatyöntekijään. Tämä on paitsi oikeusturvakysymys, myös keskeinen asia ihmiskaupan uhriksi joutuneen ihmisen tilanteen ja mahdollisesti moninaisen tuen tarpeiden koordinoinnissa. Myös asiakastyöhön perustuva systemaattinen tiedonkeruu rakenteellisen sosiaalityön myötä on järjestömme näkemyksen mukaan keskeisessä roolissa ihmiskaupan kaltaisten ilmiöiden ymmärtämisessä ja palvelujärjestelmän kehittämisessä.

Myös vastaanottolaki oikeuttaa kansainvälistä suojelua hakevat, tilapäistä suojelua saavat ja ihmiskaupan uhrit sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin, mikäli ammattihenkilö arvioi ne välttämättömiksi. Vaikka Maahanmuuttoviraston tämänhetkisen linjauksen mukaan vastaanottopalveluissa ei sovelleta sosiaalihuoltolakia muilta kuin sosiaalipalveluita koskevin osin (§ 14-28), on virasto selkeästi linjannut, että myös vastaanottopalveluissa palvelutarpeen arviota toteuttavat

sosiaalihuollon ammattihenkilöt. Lain soveltaminen muilta osin, kuten palvelujen laadunvarmistamista koskien, on kuitenkin epäselvää.

Ihmiskaupan uhreille kuuluvien erityispalvelujen saaminen edellyttää nykyisessä rakenteessa valtion ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkuutta. Auttamisjärjestelmän ilmoitusvelvollisuus asiakkaista ja järjestelmän hallussa olevista tiedoista poliisille ja Maahanmuuttovirastolle muodostaa osalle ihmiskaupan uhreista rakenteellisen esteen hakeutua avun piiriin. Lisäksi nämä auttamisjärjestelmän lakisääteiset velvoitteet ovat ristiriidassa yleisten sosiaali- ja terveyspalveluiden laatua ja asiakkaan asemaa, kuten yksityisyyden suojaa, turvaavien säännösten kanssa.

Sosiaalihuoltolain kohta palvelujen alueellisesta kokoamisesta (§ 33 a) tukee sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteiden uudistamista sekä luo tutkimustietoon ja hyvin suunniteltuihin integroituihin toimintamalleihin perustuvia uusia työskentelytapoja. Lisäksi kehitetään integroituja toimintoja, jotka nykyistä paremmin vastaavat asiakkaiden erityistarpeisiin. Palvelujen yhteen kokoaminen on lain mukaan tarpeellista, jos sosiaalipalvelu vaativana ja harvoin tarvittavana edellyttää toistettavuutta ja usean alan erityisosaamista riittävän taidon ja osaamisen saavuttamiseksi ja sen ylläpitämiseksi. Yhteistyötä joudutaan kyseisissä palveluissa tekemään erityisesti terveydenhuollon mutta myös muiden sektorien sekä kuntoutusjärjestelmien kanssa. Väkivalta- ja seksuaalirikosten uhrien palvelut on mainittu mahdollisina yhteen koottavina palveluina edellä mainittujen edellytysten täyttyessä. Sosiaalihuoltolaissa korostetaan, että rakenteellisilla ratkaisuilla ei saa käytännössä estää toimimasta asiakkaan edun mukaisesti. Pro-tukipiste pitää ehdottoman tärkeänä, että ihmiskaupparikoksen uhrit ja heidän palvelunsa huomioidaan tämänkaltaisessa kehittämistyössä. Ihmiskaupan uhrien palvelujen substanssilähtöinen kehittämistyö ei saa vaarantua nykyisenkaltaisten hallinnollisten rakenteiden vuoksi.

Kuntapalveluista auttamistoimia saavien uhrien asemaa on huonontanut kömpelö ja pitkälti kunnille tuntemattomaksi jäänyt korvausmenettely, jolla kunnat voisivat saada korvauksia ihmiskaupan uhrien palveluista. Tätä korvausmenettelyä tulee kehittää niin, että korvausjärjestelmä tukee asiakaslähtöistä ja oikea-aikaista palvelujen tuottamista ihmiskaupan uhreille.

3. Auttamistoimien vahva kytkös rikosprosessiin tulee purkaa ja oleskelulupia kehitetään uhrin asemaa vahvistavasti

Pro-tukipiste tukee Yhdenvertaisuusvaltuutetun suositusta, että

- ihmiskaupan uhrien auttamisen ja rikosprosessin kytköstä heikennetään.
- viranomaisavun kynnystä tulee laskea kehittämällä ulkomaalaisten ihmiskaupan uhrien harkinta-aikaa niin, että henkilö voi aidosti harkita yhteistyötään rikoksen selvittämisessä. Tämä tarkoittaisi sitä, ettei henkilöä koskeva tieto päädy poliisille, mikäli hän ei uskaltaudu tai halua tehdä yhteistyötä rikosprosessissa.

- rikosnimikkeen muuttuessa auttamisjärjestelmästä poistamista koskevaa päätöstä tehdessä uhrin henkilökohtaisesta tilanteesta tehdään aina kokonaisarvio. Jos kokonaisarvion perusteella uhri on auttamistoimien tarpeessa, häntä ei poisteta auttamisjärjestelmästä.
- Tuemme suositusta siitä, että ihmiskaupan uhrien oleskelulupia kehitetään uhrin asemaa vahvistavasti. Jatkuvaluonteisen oleskeluluvan myöntämisen tulisi perustua uhrin ”haavoittuvaan asemaan” nykyisen ”erityisen haavoittuvan aseman” sijaan.

Ihmisille tulee taata yhdenvertainen oikeus heidän tarpeisiinsa vastaaviin laadukkaisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin ilman, että avun saaminen on alisteista rikosprosessille. Jotta kynnys hakea apua viranomaisilta madaltuisi, tulisi Suomen taata ihmiskaupan uhreille aito mahdollisuus harkita rikosprosessiin etenemistä ja saada tämän harkinnan aikana asiantuntevaa tukea ja pätevää oikeudellista neuvontaa. Auttamistoimien kytkentä rikosnimikkeeseen ja -prosessiin tekee uhrien aseman epävarmaksi ja vaikeaksi ennakoida. Ihmiskaupan uhrien auttamista määräävänä tekijänä tulee olla ihmisen tarve avulle, eli hänen hyvinvointiaan tukeville sosiaali- ja terveyspalveluille. Kun eri viranomaistoiminnot eriytetään toisistaan, pystytään auttamisrakenne pitämään ennakoitavana ja toteuttamaan asiakkaiden huolenpito yleisten sosiaali- ja terveydenhuollon perusoikeuksien mukaisesti.

Ihmiskaupan uhrien auttamisen vahva rikosprosessisidonnaisuus on näkynyt käytännön tunnistamis- ja tukityössä tekijänä, joka vaikeuttaa uhrien avun hakemista viranomaisilta. Maassa oleskeluun liittyvä epävarmuus nostaa kynnystä avun hakemiseen ja hankaloittaa uhrien kuntoutumista ja hidastaa tilanteen vakaantumista. Ihmiskaupan uhrien oleskeluluvan kiinnittyminen rikosprosessiin ja rikosnimikkeeseen sekä epäselvyydet jatkuvaluontoisen ihmiskaupan uhrin oleskeluluvan myöntämisperusteissa tekevät prosessista kriisissä olevalle ihmiselle vaikeasti hahmotettavan ja ennustamattoman. Tähän yhteisesti tunnustettuun esteeseen on pyritty vastaamaan säätämällä rikosprosessia epäröiville uhreille tarkoitetut harkinta- ja toipumisaikasäännökset. Valitettavasti niihin on sisällytetty auttamisjärjestelmälle säädetty ilmoitusvelvoite esitutkintaviranomaisille harkinta- tai toipumisajan päätyttyä. Tämä käytäntö ei mahdollista aitoa harkintaa siitä, uskaltautuuko ihminen yhteistyöhön rikoksen selvittämiseksi, sillä uhria koskeva tieto siirtyy joka tapauksessa esitutkintaviranomaisille riippumatta harkinnan tuloksesta. Pro-tukipisteen asiakaskunnan kohdalla epävarmuutta ja pelkoa maasta poistamisesta lisää ulkomaalaislain pykälä 148 §, jonka perusteella epäily seksipalveluiden myynnistä on käännyttämisperuste EU:n ulkopuolelta tuleville ihmisille. **Auttamisen rikosprosessisidonnaisuus ja ulkomaalaislain ns. käännytyspykälä ovat keskeisimpiä syitä sille, miksi Pro-tukipisteellä tunnistetut potentiaaliset uhrit eivät suostu siihen, että heistä tehdään esitys auttamisjärjestelmään ottamiseksi.**

Pro-tukipiste kannattaa TEAS-selvityksessä esitettyä suositusta siitä, ettei asiakasta automaattisesti poisteta ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä sen vuoksi, että rikosnimike vaihtuu rikosprosessin aikana. Poistamispäätös voidaan tehdä esimerkiksi siksi, että esitutkinnassa ei ole

saatu kerättyä tarpeeksi näyttöä juuri ihmiskaupparikoksesta. Kyseessä voi tosiasiassa kuitenkin olla ihmiskaupparikos.

Kertoessaan kokemastaan hyväksikäytöstä ihminen ottaa vakavan riskin siitä, että tekijät saavat selville hänen paljastaneen tietoja heidän toiminnastaan. Myös uhrin läheisiin saattaa kohdistua vakavaa uhkaa. Tämän lisäksi ihmiskaupan uhrit voivat olla syvästi traumatisoituneita ja moninaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden tarpeessa. **Tarve avulle ei ole sidottu rikosprosessiin. Se ei pääty siihen, että rikosnimike esitutkinnassa muuttuu tai rikosta ei eri syistä pystytä selvittämään.** Vuosien pelko ja epävarmuus vaikuttavat uhrien tuen ja palveluiden tarpeeseen. Uhri voi tarvita kuntoutumista ja arjessa pärjäämistä tukevia sosiaali- ja terveyspalveluita myös rikosprosessin päätyttyä ja tekijät voivat uhata uhria vielä vuosia rikoskäsittelyn jälkeenkin. **Yksin ja vaille tuen tarpeeseen vastaavia palveluita jääminen altistaa uudelle hyväksikäytölle.**

Ihmiskaupan uhriksi ulkomailla joutuneet ihmiset, joiden kohdalla rikosta ei voida tutkia Suomessa, **voidaan tunnistaa** ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ja sen tukena toimivan **moniammatillisen asiantuntijaryhmän toimesta virallisesti ihmiskaupan uhriksi ja heidän auttamistoimiensa saaminen voi jatkua. Tämä mahdollisuus tulisi olla myös ihmisillä, jotka ovat joutuneet ihmiskaupan uhriksi Suomessa ja joiden kohdalla rikosta tutkitaan Suomessa, mutta joiden kohdalla tutkinta ei eri syistä etene ihmiskaupparikosnimikkeellä.** Tällä hetkellä he ovat heikommassa asemassa kuin ulkomailla uhriutuneet, vaikka heillä olisi kipeämpi tarve suojelulle ja joiden kohdalla hyväksikäyttöön syyllistyneet oleskelevat usein myös Suomessa.

Rikostutkinnan ja rikosprosessin kehittäminen edistäisivät rikollisten vastuuseen saattamista. Uhrin auttaminen ja rikosprosessi eivät ole keskenään tavoitteiltaan ristiriidassa vaan itse asiassa samansuuntaisia prosesseja. **Suositus, että auttaminen irrotettaisiin rikosprosessista ei siis tarkoita sitä, etteikö myös rikosoikeudellinen näkökulma ihmiskauppaan ole välttämätön.** Jotta ihmiskauppaa ja muuta vakavaa hyväksikäyttöä voidaan ennaltaehkäistä ja torjua, täytyy myös rikostutkinnan ja rikosprosessien toimia mahdollisimman tehokkaasti. Pro-tukipisteen näkemyksen mukaan **uhrien riittävä ja oikea-aikainen tukeminen helpottaa myös rikosprosessien laadukasta etenemistä.**

4. Ihmiskauppaan erikoistunut tutkintayksikkö poliisiin

- **Pro-tukipiste tukee suositusta ihmiskauppaan erikoistuneen poliisin tutkintayksikön perustamisesta.**

Erityisesti nykytilanteessa, jossa ihmiskaupan uhrien auttaminen on sidottu vahvasti rikosprosessiin, on välttämätöntä tehostaa ja tukea esitutkintaviranomaisten työtä, jotta uhrien oikeudet voisivat toteutua. Tarve laadukkaalle ja tehokkaalle esitutkinnalle on kriittinen, sillä nykyisin rikosten tutkinta ja oikeusprosessit ovat usein pitkäkestoisia ja uhrin kannalta raskaita ja toipumista hidastavia. Poliisin

ihmiskauppatutkinnan tukeminen on myös edellytys ihmiskaupan vastaisen toiminnan tuloksellisuudelle. Rikosprosessien pituus (rikosprosessi voi kestää jopa 5-7 vuotta) ja epävarmuus lopputulemasta hankaloittavat uhrien auttamista ja selviytymistä eteenpäin elämässään. Tähän vaikuttaa myös siirtolaistaustaisten uhrien kohdalla maassa oleskeluun ja työnteko-oikeuteen liittyvä, usein vuosia kestävä epävarmuus.

Ihmiskaupparikosten esitutkintojen laadussa ja käytännöissä on ollut suuria eroja eri puolilla maata ja poliisin eri yksiköiden välillä. Ihmiskaupparikosnimikkeen käyttö rikostutkinnassa, tai se, käytetäänkö jotakin muuta nimikettä, voi liittyä esimerkiksi kerättyyn näyttöön, tutkijoiden osaamiseen ja kokemukseen ihmiskaupan tunnusmerkistön tulkinnassa sekä siihen, pystyykö uhri kertomaan viranomaisille kokemastaan.

Rikosprosessien kesto ja kuormittavuus vaikuttavat suoraan uhrien hyvinvointiin ja siihen, millaiset mahdollisuudet heillä on päästä eteenpäin ja toipumaan kokemastaan hyväksikäytöstä ja väkivallasta. Rikosprosessien kesto aiheuttaa vaikeuksia myös auttamistoimien järjestämiselle, sillä uhrin tuen tarve saattaa vaihdella ja jatkua vuosien ajan. Uhreilla, joiden maassa oleskeluun liittyy epävarmuutta, saattaa rikostutkinnan kulku olla erityisen merkityksellinen. Ihmiskaupan uhrin oleskelulupa on tarkoitettu juuri ihmiskaupparikosten uhreille, jolloin rikosprosessissa käytetyn nimikkeen merkitys korostuu. Jotta rikosprosessiin etenemisen kynnys madaltuisi, tulee uhreille voida kuvata turvallisen ja ennakoitavan tuntuisesti rikosprosessin etenemistä ja uhrin asemaa siinä.

Tällä hetkellä rikosprosessia pelkäävän ja olosuhteiltaan epävarman ensivaiheessa tunnistetun ihmiskaupan uhrin on vaikeaa saada sen kaltaista tietoa oikeuksistaan ja mahdollisuuksistaan, että viranomaisavun hakeminen voisi tuntua turvalliselta vaihtoehdolta. **Ihmiskaupparikostutkinnan osaamisen keskittäminen parantaisi esitutkinnan laatua, vahvistaisi uhrien oikeusturvaa ja edesauttaisi rikosten selvittämistä ja ennaltaestämistä.**

Helsingissä 29.9.2018

Jaana Kauppinen
toiminnanjohtaja
Pro-tukipiste ry

Essi Thesslund
vastaava erityisasiantuntija
ihmiskaupan vastainen työ
Pro-tukipiste ry

Sari Kärkkäinen
erityisasiantuntija, sosiaalityöntekijä
ihmiskaupan vastainen työ
Pro-tukipiste ry